

DOI: 10.31393/reports-vnmedical-2020-24(2)-17

УДК: 615:378.1:303.621.3

ПРИНЦИП "STUDENT VOICES" ЯК ІНСТРУМЕНТ ПАРТНЕРСЬКОЇ СПІВПРАЦІ НА КАФЕДРІ ФАРМАКОЛОГІЇ

Альчук О. І., Пашинська О. С., Денісюк О. М., Волощук Н. І., Маринич Л. І.

Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова (вул. Пирогова 56, м. Вінниця, Україна, 21018)

Відповідальний за листування:
e-mail: alchuk080481@gmail.com

Статтю отримано 22 травня 2020 р.; прийнято до друку 26 червня 2020 р.

Анотація. Стаття присвячена питанню імплементації принципів "student voices" та викладацького фідбеку у процес покращення викладання та засвоєння фармакології. Представлені результати анкетування студентів 3 та 4 курсів медичного факультету № 1 та № 2 ВНМУ ім. М. І. Пирогова, що були проведені у 2017, 2018, 2019 рр., за розробленою нами, сумісно з викладачами кафедри медичної психології, анкету. Кожний рік опитували від 300 до 500 респондентів, а в 2019 році були долучені до опитування ще й 247 студентів 4 курсу. За результатами опитування у 76-85% респондентів (3-й і 4-й курс відповідно) відношення до обраної спеціальності не змінилося. 78% респондентів вважають якість навчання в університеті високою. При цьому якістю лекційного матеріалу задоволені близько 90% опитаних, якістю практичних занять - біля 88% опитаних. За оцінкою навчання на кафедрі за шкалою від "зовсім не цікаво" до "дуже цікаво", 84,9% опитаних вибрала відповідь "дуже цікаво". Оцінка ставлення викладача до студента як особистості показала гарне ставлення у 96% і незадовільне - у 3,9% опитаних. Студенти зазначили, що для покращення знань та більш глибокого розуміння предмету їм необхідно збільшити кількість практичних занять (32% - 3-й курс і 48% - 4-й курс). Таким чином, отримані дані дали можливість проаналізувати ефективність існуючих методів викладання фармакології, задоволеність студента освітнім процесом, безпосередньо, кінцевими результатами та якістю отриманих компетенцій. Також визначити роль та функцію викладача в умовах сучасної реальності, обрати вектор потенційних змін компетенцій професорсько-викладацького складу кафедри фармакології.

Ключові слова: "student voices", feedback, анкетування, освітній процес, якість освіти.

Вступ

Характерною особливістю сучасного суспільства є постійна трансформація, яка орієнтується та залежить від парадигми нової реальності. Глобалізація, інтернаціоналізація, надшвидкий розвиток інформаційних комунікаційних технологій потребують високої, якісно нової професійної підготовки затребуваних суспільством спеціалістів [7, 8]. Найбільш високі вимоги висувають до сучасних лікарів.

Майбутній лікар - це спеціаліст, що здатен до інтегративного, критичного та креативного мислення, що в змозі бачити та вирішувати реальні проблеми, здобувати та обробляти величезні потоки інформації, володіти методами самоосвіти, швидко адаптуватись до сучасних реалій та вимог, є бажаним продуктом освітньої діяльності медичних закладів на ринку праці [1, 4]. Окрім того, розвинуті особистісні якості (ініціативність, цілеспрямованість, відповідальність, толерантність) та соціальна адаптація (вміння працювати в команді) майбутнього спеціаліста роблять його конкурентним для працедавців у всьому світі [11]

Підготовка таких лікарів-спеціалістів диктує необхідність докорінних якісних змін підходів до принципів та методів викладання в медичних вузах, а відповідно, і формування нових навиків, компетенцій та якостей професорсько-викладацького складу [12, 13, 15].

В умовах сучасної реальності (дистанційне навчання, необмежений доступ до освітнього матеріалу, надшвидкий інформаційний потік) традиційний підхід до

вивчення такої важливої науки, як фармакологія, де викладач виступає у ролі транслятора, а студент пасивно отримує інформацію, маловірогідно призведе до реалізації поставленої мети та виховання успішного конкурентного випускника медичного вузу. Фармакологія, як дисципліна, інтегруючи теоретичні знання передклінічних та практичних компетенцій клінічних дисциплін, потребує активного залучення студента в освітній процес, що дозволить майбутнім спеціалістам не тільки досягнути високого рівня знань дисципліни, а і глибокого рівня розуміння, щодо подальшого застосування отриманих так званих "hard skills" та "soft skills", (знань та необхідності самостійності, творчого пошуку, відповідальності за прийняті рішення, самореалізації та безперервної самоосвіти) [8, 10]. Функції та роль викладача як ключової фігури освітнього процесу якісно змінюються - транслятор набуває якостей фасилітатора, який спонукає майбутніх лікарів до розвитку, допомагає, підтримує та надихає, орієнтує на пошук правильних відповідей, навчає аналізувати та критично мислити. Такі, якісно нові, потенційні зміни компетенцій професорсько-викладацького складу потребують тісної перманентної взаємодії та постійного конструктивного зворотного зв'язку (feedback) не тільки від колег, а і від студентів.

На думку багатьох дослідників [2, 3, 9, 14] анкетування, як один з варіантів "student feedback" або "student voices" не втрачає своєї актуальності та значущості, адже думка студента, інформація про його потреби та очіку-

вання, є важливою складовою формування фасилітаторських навичок (компетенцій) у викладачів. Крім того "оцінка", яку студент отримує на занятті та по закінченні вивчення предмету не інформує про те, наскільки тема або загалом дисципліна була цікавою, корисною та визначальною у формуванні компетенцій висококваліфікованого спеціаліста-медика. Таким інструментом може виступати анкетування. Наразі цей метод відносин між викладачем та студентом є досить поширеним. Анкета дає можливість проаналізувати ефективність обраних методів навчання, задоволеність студентів процесом та результатами роботи.

Мета роботи - комплексно оцінити якість викладання дисципліни на кафедрі фармакологія ВНМУ ім. М. І. Пирогова, враховуючи "student voices" та викладацький feedback, окреслити шляхи покращання організації викладання предмету.

Матеріали та методи

У процесі аналізу літератури [2, 3, 5, 6, 9] було знайдено багато різних опитувальників для студентів, однак враховуючи специфіку викладання взагалі в медичних вузах та конкретно фармакології на кафедрі ВНМУ ім. М. І. Пирогова, нами була розроблена анкета (сумісно з викладачами кафедри медичної психології), що на нашу думку, допомогла виявити позитивні та негативні сторони навчального процесу на кафедрі, складності в процесі засвоєння матеріалу, виявити недоліки в роботі і створити максимально комфортні умови для студента, які б сприяли кращому засвоєнню матеріалу та гармонійно формували особистісні якості майбутнього лікаря.

Питання, які були представлені в анкеті можна розділити на декілька груп:

1. Питання, що стосуються відношення студента до навчання, які висвітлюють бажання студента вчитись далі, опановувати нові знання та навички, наприклад, чи змінилось ставлення студента до обраної спеціальності за роки навчання. Адже мотивація є дуже ваговою силою, що спонукає студента вчитись.

2. Питання, що стосуються якості освіти, як загалом у ВНЗ, так і конкретно на нашій кафедрі.

3. Питання щодо організації навчального процесу, які спрямовані на виявлення слабких місць та удосконалення процесу навчання на кафедрі.

4. Питання, які стосуються відношення викладача до студента, здатність зацікавити навчальним процесом, створити атмосферу в групі, яка б спрямовувала на максимальне отримання знань та навичок і формування студента як особистості.

В анкетуванні приймали участь студенти 3 го курсу медичного факультету № 1 та № 2. Для того, щоб уникнути синдрому "разової акції", бути більш точними у висновках та мати можливість провести аналітичну роботу щодо запроваджених змін, ми проводили анкетування впродовж декількох років (2017, 2018, 2019). Кожний рік опитували від 300 до 500 респондентів. Крім того,

для зменшення суб'єктивності при роботі з анкетами, в 2019 році було запропоновано провести анкетування серед студентів 4 курсу (247 респондентів). Цікавим було порівняти відношення студентів щодо актуальності засвоєння певних навичок та знань з фармакології, необхідність яких на третьому курсі може здаватися химерною. Також, відповіді студентів 4 курсу були більш відвертими та незаангажованими внаслідок відсутності страху, що їх може бути якимось чином покарано за негативну оцінку роботи кафедри чи викладача. Більш об'єктивна інформація старшокурсників, може вважатись і як оціночною, а також слугувати "поштовхом" для підвищення ефективності роботи конкретних викладачів.

Результати. Обговорення

Які ж результати ми отримали? При вивченні анкет студентів, як 3 так і 4 курсу, в 76% та 85%, відповідно, відношення опитаних до обраної спеціальності не змінилось, що, на нашу думку, свідчить про свідомий вибір майбутньої професії. 78% респондентів вважають якість навчання в університеті високою, однак зауважують, що є необхідність більш широкого впровадження в освітній процес занять в симуляційному центрі, вирішення ситуаційних задач та формату мозкових штурмів при розгляді складних, нетипових випадків практичної медицини - все це, на думку студентів, максимально може наблизити до практичного застосування знань з фармакології в майбутньому. 32% студентів третього курсу відмітили, що для покращення знань та більш глибокого розуміння предмету їм необхідно збільшити кількість практичних занять, водночас на 4 курсі цей відсоток становив 48%, що ймовірно, пов'язано із збільшенням кількості клінічних дисциплін, де схематичне лікування жодної конкретної нозології приділяється значна увага, і які базуються саме на знаннях, отриманих на попередніх курсах.

Щодо проведення лекцій, то переважна кількість студентів (близько 90%), задоволена якістю лекційного матеріалу, манерою викладання. Однак, як завждизначають студенти, велику роль відіграє і ораторська майстерність викладачів, робота із аудиторією, розвантаження теоретичного матеріалу яскравими прикладами із практики, демонстрації навчальних фільмів із експериментами на тваринах, інших сучасних демонстраційних методиках, які дозволяють краще засвоювати новий матеріал та вмотивовують до його запам'ятовування. Зауважують, що висока ступінь комунікації між лектором та аудиторією, а також активне залучення студентів в обговорення поставленої проблеми, сприяє кращому розумінню та сприйняттю механізмів дії та інших фармакологічних властивостей лікарських засобів. Жодний анкетований не відмічав, що тривалість лекції 90 хвилин є завеликою, тому на наше переконання, скорочення часу лекцій в медичних вишах не є доцільною. Крім того, позитивно сприймають студенти і наявність лекцій в друкованому вигляді, особливо на цьому ак-

центують увагу студенти 4 курсу, адже можуть застосовувати для підготовки до інших предметів, при опануванні схем лікування різних патологій.

Загалом задоволені проведенням практичних занять біля 88% опитаних, частково задоволені 10% та незадоволені близько 4%. Більше половини опитаних (64%) вважають, що найважчим при підготовці до практичних занять з фармакології було запам'ятати назви препаратів та їх класифікації. Складність також викликало розуміння показів до застосування тієї чи іншої групи лікарських засобів, що на нашу думку, може бути пов'язано з тим, що студенти 3-го курсу багатьох нозологій ще не вивчали. В таких випадках на допомогу приходили викладачі, які спонукали студентів до пошуку правильних відповідей та розумінню деяких складних моментів у вивченні фармакологічних властивостей препаратів, шляхом аналізу та інтеграції знань з інших дисциплін. Також 98% опитаних відмітили, що підготовку до практичних занять значно полегшувало використання навчально-методичного посібника до практичних занять, розробленого колективом кафедри фармакології. Цей посібник містить коротку теоретичну інформацію щодо нозологій, перелік основних термінів, характеристик фармакологічної групи, що вивчається, таблиці з основними характеристиками лікарських засобів та сучасні класифікації.

Цікавим було дізнатися, чи задоволені студенти своїм викладачем та як вони оцінюють ставлення викладача до студента. Студенти обох курсів у переважній більшості (96%) відповідали, що бачили гарне ставлення викладача до студента як особистості, готовність викладача прийти на допомогу при засвоєнні матеріалу, надати "зворотний зв'язок". Майже всі респонденти відмічали поважливе та доброзичливе ставлення всього професорсько-викладацького складу кафедри фармакології. Однак, задоволеність не була тотальною, адже 3,9% опитаних написали, що незадоволені викладачем, або їм було не цікаво, або їх оцінювали не об'єктивно.

Цінну інформацію доповнив аналіз анкет студентів 4-го курсу. Ми відмітили, що високий середній бал, отриманий на іспиті та при здачі ліцензійного іспиту КРОК-1 (брали до уваги оцінку з фармакології) прямо корелює із загальною задоволеністю студентів проведенням практичних занять та, конкретно, викладачем. Цікаво було відмітити взаємозв'язок між оцінкою студентів особистісних якостей викладача та засвоєнням фармакології. Виявилось, що студенти, які високо оцінювали ерудицію викладача, готовність надати об'єктивний feedback, відмічали коректність його поведінки, тактовність та доброзичливість, легше та ефективніше опанували складний матеріал, були більш задоволені проведенням практичних занять та подачею інформації, а також мали вищу оцінку на іспиті та КРОК-1.

На питання, чи були зацікавлені студенти навчанням на кафедрі за шкалою від "зовсім не цікаво" до "дуже цікаво", 84,9% відповідачів вибрала відповідь "дуже ціка-

во", відмітивши, що більшою мірою цьому сприяло ефективне освітнє середовище на кафедрі, цікаві та подекуди нестандартні підходи до викладання конкретних викладачів та постійна підтримка студентів. Проте 100% позитивних відгуків набрала наша традиційна вікторина "Фармшоу", яка проводиться вже більше 50 років, гуртує і студентів, і викладачів, сприяє, на нашу думку, формуванню студента як творчої особистості, дає можливість працювати в команді, відчуті підтримку колег і в ігровій формі покращувати свої професійні компетенції та розвивати "soft skills".

Останнім пунктом нашої анкети було прохання описати власні враження студентів від дисципліни та викладання, і які б заходи, на їх думку, сприяли б кращому засвоєнню та глибшому розумінню фармакології. Думок з цього приводу було багато - студенти розповідали про свої успіхи та невдачі, висловлювати свою згоду чи категоричне незадоволення проведенням модулів, розмірковували про необхідність іспиту, давали рекомендації щодо зміни навчального плану, рефлексували з приводу отриманого ними досвіду та знань. Аналізуючи ці відповіді, нас вразила небайдужість та відкритість студентів, їх конструктивність та зацікавленість в отриманні знань, їх готовність до співпраці задля покращення рівня навчання.

Безумовно, у студентських відповідях спостерігались й елементи суб'єктивної оцінки роботи кафедри або конкретних викладачів. Вкрай "негативна" оцінка, як і занадто "позитивна" характеристика є свідченням такого суб'єктивного, а інколи й упередженого ставлення наших студентів. Тому для більш об'єктивного аналізу позитивних та негативних аспектів викладання на нашій кафедрі обов'язково береться до уваги інформація, отримана завдяки взаємовідвідуванню викладачів практичних занять та лекцій. "Культура відкритих дверей" практикується на кафедрі досить тривалий час і, на нашу думку, є абсолютно необхідною для успішного функціонування, розвитку та професійного зростання професорсько-викладацького складу кафедри (викладачів кафедри).

Висновки та перспективи подальших розробок

1. Студенти 4 курсу в порівнянні з третьокурсниками в більшості своїй задоволені обраною спеціальністю. Підвищення зацікавленості до навчання може бути пов'язано із збільшенням клінічних дисциплін, які більше наближають студента до майбутньої професії, коли вони починають розуміти необхідність професійних навичок, які вони засвоїли на молодших курсах. Третій курс, як відомо, є дуже складним, можна сказати, переламним, тому деякі студенти втрачають зацікавленість до навчання, а отже, зменшується азарт і віра в те, що вони зробили правильний вибір у житті, щодо спеціальності. Звідси випливає і незадоволеність деяких студентів якістю освіти.

2. Щодо організації навчального процесу, студенти обох курсів наголошують на збільшенні кількості годин на вивчення предмету, особливо на цьому акцентують увагу студенти четвертого курсу, які гостро відчули необхідність знань з фармакології при вивченні клінічних дисциплін. Як вихід з цього положення ми бачимо введення елективних курсів, які б висвітлювали деякі розділи фармакології, що не увійшли до навчальних планів.

3. Встановлено, що ступінь успішності екзамени або КРОК-1 напряму залежить від задоволеності студентів практичними заняттями. Задоволеність практичними заняттями безпосередньо залежить від викладача – студенти оцінюють не тільки знання предмету, важливим для них є його ерудованість, готовність до відкритої дискусії, фідбеку, доброзичливість та тактовність.

Приємним бонусом для викладачів нашої кафедри був той факт, що переважна кількість студентів вдячна колективу кафедри за гарне відношення та отримані знання і з теплотою згадують дружню та комфортну атмосферу, яка панує в колективі і сприяє засвоєнню предмета, яким би важким він не був.

Для викладачів нашої кафедри дуже важливий зворотний зв'язок із студентами у вигляді "student voices". Звичайно, не в наших силах збільшити кількість годин, але в наших силах максимально покращити процес навчання, шляхом використання новітніх механізмів та принципів викладання, які будуть оптимізувати процес засвоєння певних професійних компетенцій, підвищувати якість освіти з урахуванням потреб, думок та вимог наших студентів.

Список посилань

- Афанасюк, О. І. (2017). *Шляхи оптимізації підготовки лікарів у сучасних умовах*. Підготовка медичних кадрів у сучасних умовах реформи системи охорони здоров'я України, Матеріали навчально-методичної конференції. (с. 6-7). Вінниця: ВНМУ. Взято з https://www.vnmu.edu.ua/downloads/pdf/tez_dopov.pdf.
- Божук, Т., & Малик, Л. (2010). Роль зворотного зв'язку в навчальному процесі: Досвід застосування методів "Три конверти" та анкетування. *Молодь і ринок*, 7-8, 94-98. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2010_7-8_21.
- Дубініна, О. С. (2015). *Анкетування студентів як спосіб моніторингу якості освіти*. Новітні освітні технології, Матеріали науково-практичної конференції. (с. 53). Взято з <http://confesp.fl.kpi.ua/fr/node/1229>.
- Казаків, Ю. Г., Петров, Є. Є., Бурмак, Ю. Г., Треумова, С. І., & Іваницька, Т. А. (2020). *Практико-орієнтований підхід до підготовки майбутніх лікарів: Методологічні та практичні аспекти*, Матеріали Всеукраїнської навчально-наукової конференції з міжнародною участю. Полтава: вид-во Української медичної стоматологічної академії.
- Котова, С. С., & Хасанова, І. І. (2016). *Качество образовательного процесса в университете глазами студентов*. *Образование и наука*, 9 (138), 43-57. Взято с <https://www.edscience.ru/jour/article/view/717/589>.
- Мингазова, Д. Н. (2018). *Оценка качества образовательной среды на основе измерения удовлетворенности студентов*. *Казанский педагогический журнал*, 4, 72-75. Взято с <https://cyberleninka.ru/article/n/otsenka-kachestva-obrazovatelnoy-sredy-na-osnove-izmereniya-udovletvorennosti-studentov>.
- Мищенко, Т. О., & Стадник, Н. В. (2017). Студентоцентричне навчання, як вектор розвитку гуманітарної парадигми освіти. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*, 17 (60), 32-27. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2017_17_11.
- Паламарчук, О. (2016). *Викладання в університеті на засадах лідерства*. Навчальний посібник. Київ: ДП НВЦ "Пріоритети". Взято з <http://elite-project.eu>.
- Пілов, П. І., & Свіжевська, С. А. (2012). *Анкетування як механізм моніторингу задоволеності внутрішніх споживачів освітнього процесу*. Управління якістю підготовки кадрів з вищою освітою через удосконалення процедур ліцензування, акредитації та рейтингування, Матеріали конференції. (с. 70-76). Взято з <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/3393>.
- Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). (2015). Київ: ТОВ

- "ЦС". Взято з http://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_ehea_2015.pdf.
- Таптыгина, Е. В. (2018). *Процес формування soft skills в медичному вузе*. *Медицинское образование и профессиональное развитие*, 2, 67-74. Взято с <https://cyberleninka.ru/article/n/protsess-formirovaniya-soft-skills-v-meditsinskom-vuze>.
  - Філоненко, М. М. (2016). *Методика викладання у вищій медичній школі на засадах компетентнісного підходу: Методичні рекомендації для викладачів та здобувачів наукового ступеню доктора філософії (PhD) ВМ(Ф)НЗ України*. Київ: Центр учбової літератури. Взято з http://nikmed.ua/metodrabota/1filonenko_m_m_metodika_vikladannya_u_vishchiy_med.pdf.
  - Hemmer, P. A., Busing, N., Boulet, J. R., Burdick, W. P., McKillop, J., Irby, D., & Duvivier, R. (2011). AMEE 2010 symposium: Medical student education in the twenty-first century - A new Flexnerian era? *Medical Teacher*, 33 (7), 541-546. doi:10.3109/0142159x.2011.578178.
  - Holcar Brunauer, A. (Ed.). (2019). *Student Voice in Education. CIDREE Yearbook 2019*. Ljubljana: National Education Institute Slovenia.
  - Milles, L. S., Hitzblech, T., Drees, S., Wurl, W., Arends, P., & Peters, H. (2019). Student engagement in medical education: A mixed-method study on medical students as module co-directors in curriculum development. *Medical Teacher*, 41 (10), 1143-1150. doi:10.1080/0142159x.2019.1623385.

References

- Afanasiuk, O. I. (2017). *Shliakhy optymizatsii pidhotovky likariv u suchasnykh umovakh [Ways to optimize the training of doctors in modern conditions]*. Pidhotovka medychnykh kadriv u suchasnykh umovakh reformy systemy okhorony zdorovia Ukrainy, Materialy navchalno-metodychnoi konferentsii. [Training of medical personnel in modern conditions of the reform of the health care system of Ukraine, Materials of the educational and methodical conference]. (s. 6-7). Vinnytsia: VNMU. Vziato z https://www.vnmu.edu.ua/downloads/pdf/tez_dopov.pdf.
- Bozhuk, T., & Malyk, L. (2010). *Rol zворотного зв'язku v navchalnomu protsesi: Dosvid zastosuvannya metodiv "Try konverti" ta anketuvannya [The role of feedback in the learning process: Experience in applying the "Three Envelopes" methods and questionnaires]*. *Molod i rynek - Youth and market*, 7-8, 94-98. Vziato z http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2010_7-8_21.

- Dubinina, O. S. (2015). *Anketuvannia studentiv yak sposob monitorynhu yakosti osvity [Questionnaire of students as a way to monitor the quality of education]*. Novitni osvichni tekhnologii, Materialy X naukovo-praktychnoi konferentsii [The latest educational technologies, Proceedings of the X scientific-practical conference]. (s. 53). Vziato z <http://confesp.fl.kpi.ua/fr/node/1229>.
- Kazakov, Yu. H., Petrov, Ye. Ye., Burmak, Yu. H., Treumova, S. I., & Ivanytska, T. A. (2020). *Praktyko-orientovanyi pidkhid do pidhotovky maibutnix likariv: Metodolohichni ta praktychni aspekty [Practice-oriented approach to the training of future doctors: Methodological and practical aspects]*, Materialy Vseukrainskoi navchalno-naukovo konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu - Materials of the All-Ukrainian educational and scientific conference with international participation. Poltava: vydavnytstvo Ukrainkoi medychnoi stomatolohichnoi akademii.
- Kotova, S. S., & Hasanova, I. I. (2016). Kachestvo obrazovatel'nogo protsessu v universitete glazami studentov [The quality of the educational process at the university through the eyes of students]. *Obrazovanie i nauka - Education and Science*, 9 (138), 43-57. Vzyato s <https://www.edscience.ru/jour/article/view/717/589>.
- Mingazova, D. N. (2018). Otsenka kachestva obrazovatel'noy sredy na osnove izmereniya udovletvorennosti studentov [Assessment of the quality of the educational environment based on measuring student satisfaction]. *Kazanskiy pedagogicheskiy zhurnal - Kazan pedagogical journal*, 4, 72-75. Vzyato s <https://cyberleninka.ru/article/n/otsenka-kachestva-obrazovatel'noy-sredy-na-osnove-izmereniya-udovletvorennosti-studentov>.
- Mishchenko, T. O., & Stadnik, N. V. (2017). Studentotsentrychne navchannia, yak vektor rozvytku humanitarnoi paradyhmy osvity [Student-centered learning as a vector of development of the humanitarian paradigm of education]. *Onovlennia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladakh osvity - Updating the content, forms and methods of teaching and education in educational institutions*, 17 (60), 32-27. Vziato z http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2017_17_11.
- Palamarchuk, O. (2016). *Vykhladannia v universyteti na zasadakh liderstva. Navchalnyi posibnyk [Teaching at the university on the basis of leadership. Tutorial]*. Kyiv: DP NVTs "Priorityty" - Kyiv: State Enterprise "Priorities". Vziato z <http://elite-project.eu>.
- Pilov, P. I., & Svizhevskaya, S. A. (2012). *Anketuvannia yak mekhanizm monitorynhu zadovolnosti vnutrishnikh spozhyvachiv osvitnoho protsesu [Questionnaire as a mechanism for monitoring the satisfaction of internal consumers of the educational process]*. Upravlinnia yakistiu pidhotovky kadriv z vyshchoiu osvitoiu cherez udoskonalennia protsedur litsenzuvannia, akredytatsii ta reitynhuvannia, Materialy konferentsii [Quality management of training with higher education through the improvement of licensing, accreditation and rating procedures, Conference Proceedings]. (s. 70-76). Vziato z <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/3393>.
- Standarty i rekomendatsii shchodo zabezpechennia yakosti v Yevropeiskomu prostori vyshchoi osvity (ESG) [Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG)]. (2015). K.: TOV "TsS". K.: CS Ltd. Vziato z http://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_ehea_2015.pdf.
- Tapygina, Ye. V. (2018). Protse formirovaniya soft skills v meditsinskom vuze [The process of forming soft skills in a medical university]. *Meditsinskie obrazovanie i professionalnoe razvitiye - Medical education and professional development*, 2, 67-74. Vzyato s <https://cyberleninka.ru/article/n/protse-formirovaniya-soft-skills-v-meditsinskom-vuze>.
- Filonenko, M. M. (2016). *Metodyka vykladannia u vyshchii medychnii shkoli na zasadakh kompetentnogo pidkhodu: Metodichni rekomendatsii dlia vykladachiv ta zdobuvachiv naukovoho stupeniu doktora filosofii (PhD) VM(F)NZ Ukrainy [Methods of teaching in higher medical school on the basis of a competency-based approach: Guidelines for teachers and candidates for the degree of Doctor of Philosophy (PhD)]*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury - Kyiv: Center for Educational Literature. Vziato z http://nikmed.at.ua/metodrabota/1filonenko_m_m_metodyka_vykladannia_u_vishchii_med.pdf.
- Hemmer, P. A., Busing, N., Boulet, J. R., Burdick, W. P., Mckillop, J., Irby, D., & Duvivier, R. (2011). AMEE 2010 symposium: Medical student education in the twenty-first century - A new Flexnerian era? *Medical Teacher*, 33 (7), 541-546. doi:10.3109/0142159x.2011.578178.
- Holcar Brunauer, A. (Ed.). (2019). *Student Voice in Education. CIDREE Yearbook 2019*. Ljubljana: National Education Institute Slovenia.
- Milles, L. S., Hitzblech, T., Drees, S., Wurl, W., Arends, P., & Peters, H. (2019). Student engagement in medical education: A mixed-method study on medical students as module co-directors in curriculum development. *Medical Teacher*, 41 (10), 1143-1150. doi:10.1080/0142159x.2019.1623385.

ПРИНЦИП "STUDENT VOICES" КАК ИНСТРУМЕНТ ПАРТНЕРСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА НА КАФЕДРЕ ФАРМАКОЛОГИИ

Альчук А. И., Пашинская О. С., Денисюк О. Н., Волощук Н. И., Маринич Л. И.

Аннотация. Статья посвящена вопросам имплементации принципов "student voices" и преподавательского фидбека в процесс улучшения преподавания и усвоения фармакологии. Представлены результаты анкетирования студентов 3 и 4 курсов медицинского факультетов № 1 и № 2 ВНМУ им. Н. И. Пирогова, проведенные в 2017, 2018, 2019 годах, по разработанной нами, совместно с преподавателями кафедры медицинской психологии, анкете. Каждый год опрашивали от 300 до 500 респондентов, а в 2019 году были включены в опрос еще и 247 студентов 4 курса. По результатам опроса у 76-85% респондентов (3-й и 4-й курс соответственно) отношение к выбранной специальности не изменилось. 78% респондентов считают качество обучения в университете высоким. При этом качеством лекционного материала довольны около 90% опрошенных, качеством практических занятий - около 88% опрошенных. По оценке обучения на кафедре по шкале от "совсем не интересно" до "очень интересно", 84,9% опрошенных выбрала ответ "очень интересно". Оценка отношения преподавателя к студенту как личности показала хорошее отношение у 96% и неудовлетворительное - у 3,9% опрошенных. Студенты отметили, что для улучшения знаний и более глубокого понимания предмета им необходимо увеличить количество практических занятий (32% - 3-й курс и 48% - 4-й курс). Таким образом, полученные данные дали возможность проанализировать эффективность существующих методов преподавания фармакологии, удовлетворенность студентов образовательным процессом, непосредственно, конечным результатом и качеством освоенных компетенций. Также определить роль и функцию преподавателя в условиях современной реальности и обозначить вектор потенциальных изменений компетенций профессорско-преподавательского состава.

Ключевые слова: "student voices", feedback, анкетирование, образовательный процесс, качество образования.

PRINCIPLE "STUDENT VOICES" AS A TOOL OF PARTNERSHIP COOPERATION AT THE DEPARTMENT OF PHARMACOLOGY

Alchuk A. I. Pashinska O. S. Denisyuk O. M. Voloshchuk N. I. Marynych L. I.

Annotation. *The article is devoted to the implementation of the principles of "student voices" and teacher's feedback in the process of improving the teaching and learning pharmacology. There were introduced results of the students questionnaire, which were conducted in 2017, 2018, 2019, according to the questionnaire developed by us, together with teachers of the Department of Medical Psychology. Every year from 300 to 500 respondents were interviewed, and in 2019 another 247 4th year students were included in the survey. According to the results of the survey, 76-85% of respondents (3rd and 4th year students, respectively) did not change their attitude to the chosen specialty. 78% of respondents believe that the quality of education at the university is high. At the same time, about 90% of respondents are satisfied with the quality of lecture material, and about 88% of respondents are satisfied with the quality of practical classes. According to the assessment of studying at the department on a scale from "not at all interesting" to "very interesting", 84.9% of respondents chose the answer "very interesting". Assessment of the teacher's attitude to the student as a person showed a good attitude in 96% and unsatisfactory - in 3.9% of respondents. Students noted that to improve their knowledge and deeper understanding of the subject, they need to increase the number of practical classes (32% - 3rd year and 48% - 4th year). So, the data obtained made it possible to analyze the effectiveness of existing methods of teaching pharmacology, student satisfaction with the educational process, the final results and the quality of competencies. Also, to determine the role and function of the teacher in modern reality, to choose the vector of potential changes in the competencies of the teaching staff of the Department of Pharmacology.*

Keywords: "student voices", feedback, questionnaire, educational process, quality of education.
